

КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО ТА КРИМІНОЛОГІЯ; КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧЕ ПРАВО

УДК 343.97(477):355.48(470+571:477) DOI: <https://doi.org/10.32631/v.2025.3.10>

Максим Геннадійович Колодяжний,

*кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник,
Науково-дослідний інститут вивчення проблем
злочинності імені академіка В. В. Сташиса НАПрН України (м. Харків),
відділ кримінологічних досліджень (завідувач);*

 <https://orcid.org/0000-0003-2149-9165>,

e-mail: mkolodyazhny@ukr.net

ПРОГНОЗОВАНЕ МАЙБУТНЄ ДЕРЖАВИ-АГРЕСОРА ЯК СКЛАДНОЇ СОЦІАЛЬНОЇ СИСТЕМИ ТА ВПЛИВ ЇЇ ПОДАЛЬШОГО ІСНУВАННЯ НА СТАН ЗЛОЧИННОСТІ В УКРАЇНІ¹

На підставі застосування системного підходу спрогнозовано майбутнє російської федерації як складної соціальної системи з ознаками імперії. Надано характеристику системному підходу, виокремлено низку його системних вимог, розкрито їхній зміст на прикладі росії. Припущення щодо майбутнього російської федерації узгоджено з результатами досліджень аналітичних центрів та окремих експертів. На підставі системно-історичного параметра обгрунтовано тезу про історичну зумовленість налаштованості російської держави на застосування агресії до інших країн. Продемонстровано багатобікову спрямованість росії на знищення української державності, а також національної ідентичності Українського народу. Аргументовано, що стан злочинності в Україні корелює із тривалістю російсько-української війни. З'ясовано зв'язок між характером злочинності в Україні та фактом подальшого існування російської держави як цілісної соціальної системи.

Ключові слова: росія, російська федерація, держава-агресор, сценарії майбутнього, рашизм, фашизм, системний підхід, системні вимоги, злочинність, кримінальні правопорушення.

¹ Стаття підготовлена в межах розробки фундаментальної теми «Злочинність в Україні у повоєнний період: кримінологічні прогнози та заходи запобігання» відділу кримінологічних досліджень Науково-дослідного інституту вивчення проблем злочинності імені академіка В. В. Сташиса НАПрН України (держ. реєстр. в УкрІНТЕІ № 0124U005211).

Постановка проблеми

На сьогодні своєрідним науковим мейнстримом є проблема війни та миру в Україні, а також шляхів її вирішення. Дотичною до неї є проблема встановлення обставин щодо: справжніх причин воєнної агресії рф проти України; способів захисту Україною свого конституційного ладу, суверенітету і територіальної цілісності; дієвого механізму забезпечення національної безпеки у різних сферах; прогнозування потенційних сценаріїв соціального розвитку як України, так і рф. У зв'язку із цим виникає питання: яким чином стосується кримінологія суто суспільно-політичних аспектів майбутнього рф? Відповідь: безпосереднє. Указана проблематика тісно прилягає до кримінологічної матерії, адже передбачення майбутнього розвитку криміногенної ситуації, кількісно-якісних показників злочинності та її окремих проявів є одним із завдань кримінологічної науки. Її розв'язання неможливе без прогнозування подальшого суспільно-політичного розвитку рф. Із моментом примирення, а тим більше настання сталого миру в Україні корелюють загальний стан кримінальної протиправності, рівень воєнних, військових та інших кримінальних правопорушень, а також реальний захист конституційних прав і свобод людини та громадянина. Розуміючи стратегічну кінцеву мету агресії рф проти нашої країни у вигляді повного захоплення її території, позбавлення державності, знищення української культури, мови, релігії й тисячолітніх традицій Українського народу, важливо оцінити перспективи подальшого функціонування росії й збереження нею цілісності як державного утворення із застосуванням системного підходу.

Стан дослідження проблеми

Проблематика статті перебуває на стику двох предметних площин. Перша стосується системного підходу, який активно розроблявся та продовжує розвиватись такими вченими, як О. Богданов, А. фон Берталанфі, І. Пригожин, І. Блауберг, Н. Вінер, Р. Мертон, А. Уйомов, В. Садовський, Е. Юдін, В. Оболенцев та ін. Різні аспекти складних систем (проблеми складності) вивчали У. Вівер, Г. Саймон, Е. Морена, Е. Шредінгер, Дж. Глейк, М. Волдроп, Дж. Коуен, Д. Пайнс, Д. Мельцер, Дж. Міллер, Д. Вест, С. Манабе, К. Гассельманн, Дж. Парізі та ін. Проблематика російського постімперського синдрому, шовінізму, рашизму, ідеології «руського міру» ставала частиною наукового доробку багатьох політологів, соціологів, істориків і навіть кримінологів, як-то: В. Ткаченко, О. Кондратенко, І. Русченко, В. Лизанчук, А. Якубова, Ю. Орлов та ін.

Мета і завдання дослідження

Метою статті є визначення потенційного сценарію подальшого існування росії як складної соціальної системи та впливу цього факту на криміногенну ситуацію в Україні.

Основними *завданнями* статті є: розкрити засади методології системного підходу; виокремити вимоги системного методу; обґрунтувати визнання російської федерації складною соціальною системою; аргументувати майбутнє фрагментації росії як системи крізь призму недотримання нею низки системних параметрів; продемонструвати багатоглибину налаштованість росії на знищення української державності й культури; порівняти тенденції злочинності в Україні у воєнний і довоєнний часи; спрогнозувати стан і характер кримінальної протиправності в нашій країні у повоєнний період з урахуванням потенційної фрагментації росії.

Наукова новизна дослідження

Уперше у кримінологічній науці здійснено спробу передбачити майбутнє російської федерації як держави-агресора на підставі застосування загальнонаукової методології системного підходу. Результати подібного форсайт-дослідження використано для формулювання відповідних суджень щодо прогнозування стану та характеру кримінальної протиправності в Україні у повоєнний період.

Виклад основного матеріалу

З урахуванням незаперечного факту широкомасштабного збройного нападу на Україну із застосуванням фактично всіх видів озброєнь, крім ядерного компонента, що відбувся 24 лютого 2022 р., керуючись ст. 3 Резолюції № 3314 (XXIX) Генеральної Асамблеї ООН від 14 грудня 1974 р.¹, Резолюцією Генеральної Асамблеї ООН «Агресія проти України» від 2 березня 2022 р.², а також Законом України «Про внесення змін до деяких законів України щодо регулювання правового режиму на тимчасово окупованій території України» 2022 р.³,

¹ Resolution 3314 (XXIX). Definition on Aggression // United Nations : офіц. сайт. URL: [https://docs.un.org/en/A/RES/3314\(XXIX\)](https://docs.un.org/en/A/RES/3314(XXIX)) (дата звернення: 01.07.2025).

² Aggression against Ukraine : resolution / adopted by the General Assembly (11th emergency special sess.: 2022) // United Nations : офіц. сайт. URL: <https://digitallibrary.un.org/record/3965290?ln=ru&v=pdf> (дата звернення: 01.07.2025).

³ Про внесення змін до деяких законів України щодо регулювання правового режиму на тимчасово окупованій території України : Закон України від 21.04.2022 № 2217-IX // База даних (БД) «Законодавство України» / Верховна Рада (ВР) України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2217-20> (дата звернення: 01.07.2025).

подібні дії росії проти України трактуються не інакше як агресія. Звідси є всі правові та моральні підстави іменувати рф державою-агресором.

Набуває особливої значущості розгляд майбутнього росії крізь призму системного підходу (англ. *system thinking* – системне мислення) – напряду методології досліджень щодо вивчення об'єкта як цілісної множини елементів у сукупності відносин і зв'язків між ними, тобто розгляду об'єкта як системи. Ефективність системного підходу корелює з характером застосованих загальносистемних закономірностей. Надати лаконічний, однак дуже змістовний опис системному підходу можна за допомогою таких його припущень: 1) у світі існують системи; 2) системний опис є істинним; 3) системи взаємодіють одна з одною, тому все в цьому світі взаємопов'язано; 4) отже, світ – це система [1, с. 12, 13].

Системний підхід містить низку вимог. На особливу увагу серед них заслуговують системно-елементна (вивчення складових системи); системно-структурна (з'ясування зв'язків між елементами); системно-ресурсна (виявлення ресурсів, необхідних для функціонування системи); системно-інтеграційна (установлення якісних властивостей системи, що забезпечують її цілісність); системно-комунікаційна (окреслення зовнішніх зв'язків системи з навколишнім середовищем); системно-історична (уточнення етапів становлення системи, її теперішнього стану та перспектив розвитку) [2, с. 48, 49]. Спробуємо продемонструвати ступінь відповідності держави-агресора як складної соціальної системи низці названих системних вимог.

Фундатором системології вважають О. Богданова. У своїй тритомній науковій праці «Тектологія», виданій ще у 1910–1920 рр., учений обґрунтовує багатоелементний характер цілісних динамічних систем природи та суспільства. Важливим твердженням О. Богданова є властивості суперечностей системи та їх здатність призводити до організаційного розбалансування окремих комплексів системи. Це стає результатом або кардинальних перетворень такої системи, або навіть її руйнації. Існує думка, що зазначені системні постулати О. Богданова безпосередньо стосуються проблеми визначення майбутнього росії як кризової і великої соціальної системи. Комплекс істотних труднощів суспільно-політичного, фінансового, соціально-економічного характеру є ознакою, хоча наразі й малопомітною, початкового етапу формування системних проблем, які здатні перетворитися на

¹ Богданов А. А. Тектология. Всеобщая организационная наука // Cercs : сайт. URL: https://cercs.u-bordeaux-montaigne.fr/attesh/ATTESH_Textes_traduits/Bogdanov%20A/Bogdanov%20-%20Tektologija%20-otryvki.pdf (дата звернення: 01.05.2025).

справжню причину можливої майбутньої фрагментації войовничої російської держави й агресивного російського соціуму.

За словами професора Д. Сновдена, всесвітньовідомого експерта з теорії складності, який працює у компанії Cognitive Edge, секрет успіху певної організації чи країни залежить від рівня взаємодії різних елементів соціальної системи у вигляді людей і груп населення (системно-структурна вимога). Тому маленькі та периферійні країни наразі мають більші шанси на успіх порівняно з великими державами, де ці зв'язки не є такими активними і вираженими¹. Ця думка набуває підтвердження на прикладі окремих невеликих за територією, обсягом промисловості та іншими параметрами держав. Зокрема, за даними МВФ, у 2025 р. світовими лідерами за паритетом купівельної спроможності на душу населення були такі країни, як (у міжнар. дол.): Люксембург – 154,9; Сінгапур – 153,6; САР Макао – 140,3; Ірландія – 131,5. До цього списку свідомо не включені такі держави, як Катар (118,8) та Норвегія (106,5)², оскільки їх доходи формуються переважно від продажу великого запасу нафти і газу. Тобто припущення щодо важливості соціальних зв'язків для сталого розвитку держав і суспільств є цілком очевидними.

З урахуванням слів Д. Сновдена можна констатувати, що РФ є своєрідною заручницею власного великого розміру, організаційної незграбності, управлінської неефективності, а також слабких внутрішньосистемних соціальних зв'язків: між центром і регіонами; між суб'єктами федерації; між розрізненими народами, національними й релігійними групами РФ. Вони упродовж століть піддаються планомірній і потужній асиміляції для створення штучної національної, мовної, релігійної, культурної цілісності абсолютно різних народів. Їх наразі об'єднує лише вимушене перебування у складі єдиної держави, яка кілька століть тому їх поневолила та продовжує використовувати їхній економічний потенціал попри інтереси регіонів для фінансового підживлення центру з метою реалізації хворих геополітичних амбіцій.

У системології іноді застосовується поняття «поштівка із майбутнього». Під нею розуміються малопомітні та слабо виражені ознаки певної глобальної події, явища чи процесу, який обов'язково відбудеться

¹ Як керувати складністю? – розповідає відомий професор Дейв Сновден // Аналітичний центр УКУ : сайт. 10.07.2020. URL: <https://ac.uku.edu.ua/news/yak-keruvaty-skladnistyu-rozpovidaye-vidomyj-profesor-dejv-snovden/> (дата звернення: 01.07.2025).

² GDP per capita, current prices // International Monetary Fund : сайт. URL: <https://www.imf.org/external/datamapper/PPP@WEO/OEMDC/ADVEC/WEOWorld> (дата звернення: 01.07.2025).

в майбутньому. Такий процес можна порівняти з кіп'ятінням води, коли перед зміною рідкого стану на пароподібний вона попередить про це бульбашками, що піднімаються вгору [3]. Подібне системне знання можна використати для врахування таких «поштівок» із метою передбачення певних явищ. Наприклад, великі системні проблеми в економіці, що мали місце у СРСР у 80-х рр. XX ст., були саме тими «поштівками», які сигналізували про майбутній розпад країни. Про цю геополітичну подію не здогадувались навіть аналітики США. Наприклад, у 1988 р. у відомого та впливового американського політика Г. Кіссінджера запитали про незалежність України, на що він тоді відповів: «Я швидше побачу Каліфорнію незалежною від США, ніж Україну». Після цього всі присутні в залі засміялися, що свідчить про те, що американська політична еліта продовжувала навіть в останні роки існування СРСР вважати його достатньо сильним і міцним [4]. Подібна недалекоглядність пояснюється ігноруванням малопомітних «поштівок» як ознак поступової руйнації великої соціальної системи, якою була радянська держава. Беручи до уваги слабку вираженість соціальних зв'язків у рф, ґрунтуючись на низці «поштівок» глобального, військового, суспільно-політичного, фінансового, соціально-економічного та іншого характеру, можна цілком припустити фрагментацію вже у недалекому майбутньому рф як повторення справедливої долі СРСР.

Однією із важливих ознак системи, яка виражає внутрішню будову цього утворення, є складність. Її значущість визнавав С. Хокінг, зазначаючи, що XXI ст. буде століттям складності [5]. Недарма у сучасній західній науці під час вивчення фізичних, біологічних, природних, соціальних систем використовують знання теорії складності (*complexity theory*). Традиційно до складних систем відносять колонії комах, нейронні та імунні системи, економіку, інтернет¹, космос, великі держави у вигляді імперій тощо. Попри відмінне розуміння дослідниками системного підходу, всі вони сходяться на тому, що системні об'єкти об'єднує складність [6, с. 281]. Складність можна розуміти з кількісного та якісного боків. Отже, що більшою буде кількість елементів у структурі підсистем та емерджентний характер взаємозв'язків між ними, то більш складною буде та чи інша система.

Ступінь складності системи, зокрема соціальної, якою є певна велика держава, корелює з обсягом її окремих підсистем (системно-елементна вимога). Що більше рівнів містить система та що більше елементів розміщується на кожному рівні, то, відповідно, більш

¹ Complexity Science // ScienceDirect : сайт. URL: <https://www.sciencedirect.com/topics/social-sciences/complexity-science> (дата звернення: 01.07.2025).

складною й, головне, ресурсно витратною є така система (системно-ресурсна вимога). Її ефективність може досягати певних меж і кількості елементів системи. Штучна роздутість, недоречне розширення обсягу системи здатне результувати її малоефективність, непродуктивність, ускладнення внутрішніх й зовнішніх системних зв'язків. Продемонструємо це положення на прикладі причин розпаду СРСР.

Радянська держава є дуже показовою, великою й багатоелементною соціальною системою з ознаками імперії, яка фактично стала заручницею свого штучно роздутого обсягу (з точки зору територій, військових витрат, взятих соціальних зобов'язань перед власним народом та країнами Східної Європи, Азії, Африки, Латинської Америки, які було включено до орбіти інтересів комуністичного режиму). На підтримання та обслуговування цього обсягу у СРСР не вистачило ані людських, ані матеріальних ресурсів. У підсумку така ситуація призвела, як відомо, до природного розпаду соціальної та суспільно-політичної системи під назвою Радянський Союз.

Насправді такі процеси, як економічний «застій» у 70-х рр. XX ст., політика «перебудови» у кінці 80-х рр. XX ст. були ознаками слабкої результативності СРСР як великої і складної соціальної системи. Крім того, ціла низка «оксамитових» революцій у країнах Варшавського договору вже свідчили про недієвість тієї радянської системи влади і суспільно-політичного комуністичного устрою. Сукупність зазначених обставин стала насправді позитивним результатом і значущою подією у глобальних масштабах людства, про яку ми зараз можемо розмірковувати у системній історичній ретроспективі. На підставі закономірностей функціонування соціальних систем такий самий результат може зі значною часткою ймовірності спіткати й сучасну рф. Вона має значний набір ознак великої складної соціальної системи, що тяжіє до свого логічного соціального і політичного роздрібнення. Можна припустити, що система російської держави і суспільства вже пройшла своєрідну точку біфуркації, якою є повномасштабне військове вторгнення в Україну 24 лютого 2022 р.

Указана жахлива у всіх розуміннях цього слова подія стала результатом негативних для рф наслідків, сукупність яких лише посилила соціальну турбулентність у державі-агресорі. Ця обставина має великі шанси перетворитися на основну причину руйнування системи російської держави. На її місці можуть з'явитися нові, більш дрібні, але і більш досконалі політичні державні системні утворення, здатні ефективніше реагувати на соціальні виклики сьогодення у когорті й тісній взаємодії з демократичними країнами світу.

У рф як складній соціальній системі реально не дотримується системно-інтеграційна вимога. Це виражається в тому, що цілісність росії забезпечується не природною внутрішньодержавною взаємодією між

різними елементами (суб'єктами рф), а страхом, примусом і репресіями з повним ігноруванням національних, релігійних, культурних та інших особливостей багатьох народів, що проживають на території тих або інших національних республік. Через багаторічну свідомо-планомірну мовну й культурну асиміляцію у російському суспільстві прийнято виокремлювати так звану титульну націю руських та всі інші. При цьому парадоксальною сприймається ситуація, коли представників інших народів (бурятів, башкирів, калмиків, тувинців, чувашів та багатьох інших) також називають «русськими». Усе це вказує на порушення національних прав народів росії та спробу штучного знищення їх національної ідентичності.

Яскравим прикладом агресивної російської політики, що суперечить гармонійній системно-інтеграційній вимозі, є дві чеченські війни (1994–1996 рр. і 1999–2000 рр.), розв'язані рф проти Чеченської Республіки Ічкерія, що проголосила свою незалежність у 1991 р. Платою за політичне рішення про незалежність чеченського народу стало фізичне знищення Президента Ічкерії Д. Дудаєва, а також жорстока розправа з будь-яким національним чеченським супротивом. Схожа ситуація мала місце із протизаконним блокуванням з боку рф реалізації права на самовизначення Республіки Татарстан. Остання відповідним референдумом та Конституцією проголосила про свою незалежність у 1992 р., однак була скасована Конституційним судом рф у 2001 р.¹

Держава-агресор як складна соціальна система не відповідає і системно-комунікаційній вимозі щодо її тісних зовнішніх зв'язків із навколишнім середовищем у вигляді своїх сусідів, зокрема Україною, а також багатьма іншими державами світу. З Україною нормальна системна комунікація була порушена у 2014 р. після анексії Автономної Республіки Крим і часткової окупації Донецької та Луганської областей. Моментом комунікаційного неповернення є широкомасштабне військове російське вторгнення в Україну 24 лютого 2022 р. Своєю неспровокованою агресією рф порушила також комунікацію з державами глобального Заходу та їхніми союзниками (Японією, Південною Кореєю, Австралією). Це стало результатом виключення росії із G8, накладення на неї безпрецедентних фінансових та економічних міжнародних санкцій, кількість яких перевершила 28,5 тис. [7]. Очевидно, що перелічені чинники не сприяють стабільності та цілісності рф з огляду на системний підхід.

¹ Референдум про суверенітет Татарстану (1992) // Вікіпедія : віл. енцикл. URL: [https://uk.wikipedia.org/wiki/Референдум_про_суверенітет_Татарстану_\(1992\)](https://uk.wikipedia.org/wiki/Референдум_про_суверенітет_Татарстану_(1992)) (дата звернення: 01.07.2025).

Майбутнє росії більш чітко викристалізовується, якщо проводити відповідні історичні паралелі. Загальновідомо, що життя будь-якої великої держави як великої соціальної системи закінчується природним розпадом. Виняток у цьому плані не становлять навіть такі колись могутні держави, як Римська або Монгольська імперії. Нерідко вагомою обставиною, що прискорює фрагментацію великих держав, є війна. Зокрема, за результатами Першої світової війни розпалися одразу три імперії: Російська, Османська й Австро-Угорська. У зв'язку із цим К. фон Габсбург, сучасний нащадок династії Габсбургів, підтримуючи Україну, в одному зі своїх інтерв'ю зазначив, що росія є класичною колоніальною імперією, а теперішня політика кремля є нічим іншим, як передсмертною агонією, що неминуче призведе до краху¹. На думку багатьох експертів, однією із причин, що вплинула на економічну кризу у СРСР, а потім його розпад у 1991 р., є затяжна війна в Афганістані². З урахуванням вищевикладеного можна припустити, що війна рф проти України зі значною часткою ймовірності також стане ключовим чинником у фрагментації росії на декілька державних національних утворень. Вони згодом уже не становитимуть значної загрози для національної безпеки України через обмеженість економічних і військових ресурсів.

Наведені вище системні прогнози цілком корелюються з результатами досліджень багатьох міжнародних і вітчизняних аналітичних центрів. Зокрема, власні прогнози щодо майбутнього рф здійснили експерти Європарламенту, виокремивши три основні сценарії з такими умовними назвами: 1) тоталітаризм (перетворення росії на тоталітарну державу); 2) колапс (втрата політичним режимом влади через недовіру населення); 3) розпад (розкол рф на декілька держав). Як зауважують аналітики, у держави з 85 суб'єктами та більше ніж 150 етнічними групами є великий потенціал для часткової фрагментації. Вона може настати не на основі впорядкованих і цивілізованих переговорів між суб'єктами рф, швидше це буде результатом розпаду в умовах вакууму влади [8].

Експерт аналітичного центру The Atlantic Council (США) К. Мішель презентував результати дослідження «Росія завтра: п'ять сценаріїв майбутнього Росії». У ньому містяться такі сценарії: подальше правління та

¹ Карл фон Габсбург: Україна має перемогти, а режим путіна має бути змінений // УКРІНФОРМ : сайт. 11.01.2023. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-world/3650657-karl-fon-gabsburg-ukraina-mae-peremogti-a-rezim-putina-mae-buti-zminenij.html> (дата звернення: 01.07.2025).

² Війна в Афганістані стала причиною розпаду Радянського Союзу – експерт // Українське радіо : сайт. 15.02.2019. URL: <https://ukr.radio/news.html?newsID=85188> (дата звернення: 01.07.2025).

зміцнення диктатури путіна; відсторонення путіна від влади, що призведе до влади ультраправих націоналістів; відсторонення путіна від влади й установлення технократичного, проте значною мірою антидемократичного режиму; відсторонення путіна від влади й установлення ліберального, повністю прозахідного уряду; розпад і припинення існування рф як держави. На думку науковця, внаслідок російських поразок в Україні та погіршення економічної ситуації національна криза почне загострюватися у низці регіонів росії, особливо Чечні, Татарстані й Республіці Саха. На перший погляд, як пише К. Мішель, такі сценарії можуть здатися фантастичними, однак на початку 1990-х рр. усі ці території майже досягли незалежності, але їх спроби були придушені імперським підходом москви. Однак пам'ять про ці події не згасла. У дослідженні резюмується, що держава, яка відмовляється визнати власну жорстоку імперську історію та свою роль як колонізатора, знищуючи та поглинаючи навколишні нації, завжди перебуватиме на шляху до соціального вибуху [9].

Ф. Лейдквіст, директор Стокгольмського центру східноєвропейських досліджень (SCEEUS), у своїй аналітичній доповіді виокремлює серед інших системну проблему росії. Вона полягає в тому, що агресія рф не є локальним чи регіональним конфліктом. Це є прямим нападом на міжнародне право та європейський безпековий порядок. Крім того, війна не є самою проблемою, вона є лише проявом справжньої проблеми. Тому припинення війни не змінить ідеологію рф та її поведінку у політиці, суспільстві й економіці. Автор дослідження хоча прямо і не наголошує на перспективному розколі рф на декілька держав, однак зауважує, що довгострокові економічні, демографічні, технологічні та інші тенденції намічаються не на користь росії [10]. Зрозуміло, що вони зі значною часткою ймовірності можуть резульовувати соціальний хаос, а згодом – зміну політичного режиму та розкол рф.

Схожу думку щодо прогнозів майбутнього рф висловлює керівництво Головного управління розвідки Міністерства оборони України. Зокрема, В. Скібіцький наголосив, що найбільшими страхами для держави-агресора залишаються: 1) дестабілізація режиму і зміна влади; 2) дестабілізація всередині рф, адже це велика територія і багатонаціональна країна; 3) розкол чи розвал рф¹. Як бачимо, і зарубіжні, і вітчизняні експерти не виключають та навіть припускають фрагментацію росії, що може настати за збігу низки суспільно-політичних та деяких інших подій.

¹ У кремлі бояться дестабілізації режиму та розпаду росії – ГУР // Інформаційний спротив : сайт. 25.04.2025. URL: <https://sprotyv.info/news/ukremli-boyatsya-destabilizacii-rezhimu-ta-rozpadu-rosii—gur> (дата звернення: 01.07.2025).

Особливий інтерес становить системно-історична вимога до рф як складної соціальної системи. Вона здатна відкрити завісу справжнього ставлення цієї держави до України на різних історичних етапах її розвитку. Не претендуючи на вичерпність історичних знань у цій сфері, виникає необхідність зупинитися на ключових історичних подіях. Вони можуть поглибити розуміння сутності російської держави та російського народу в системній історичній ретроспективі. Знаковою історичною подією є захоплення у 1240 р. Києва монголо-татарським військом на чолі з ханом Батием. Це значно прискорило занепад давньої протодержави Русь. Головне у цьому факті те, що до війська Золотої Орди входили також воїни з території, яка називалась у ті далекі часи Залісся, де було розташоване Московське князівство. Однак ще раніше, у 1169 р., Київ був захоплений і розграбований коаліцією з 11 князів, зібраною Володимиро-Суздальським князем А. Боголюбським¹.

Прагнення гетьмана І. Мазепи позбутися московського васалітету й отримати незалежність Гетьманщини закінчилось укладенням договору зі шведським королем Карлом XII. У відповідь на ці дії за наказом московського царя Петра I у 1708 р. було знищено гетьманську резиденцію м. Батурин, убито до 7 тис. оборонців та до 7,5 тис. цивільного населення, включно з жінками і дітьми. В історії ця подія називається Батуринською трагедією². Однак ще раніше московські царі встигли продемонструвати свою невиправдану жорстокість під час захоплення у 1471 р. Новгородської республіки, а також Казанського ханства у 1552 р., де було знищено тисячі мирних мешканців. Остання подія залишилась у національній пам'яті татар, які називають її зараз голокостом татарського народу³. За однією з версій найменування руських саме «кацапами» пов'язується із жорстоким захопленням ними Казані. Слово *kasap* перекладається з тюркської як м'ясник. На жаль, за багатовікову історію мешканці держави, яка наразі називається рф, неодноразово доводили свою жорстокість, що виправдовує цю назву.

Росія завжди прагнула до знищення національної та мовної ідентичності українців. Яскравим прикладом є Валуєвський циркуляр 1863 р. – таємне розпорядження міністра внутрішніх справ Російської імперії П. Валуєва до територіальних цензурних комітетів. У

¹ Розорення Києва (1169) // Вікіпедія : віл. енцикл. URL: [https://uk.wikipedia.org/wiki/Розорення_Києва_\(1169\)](https://uk.wikipedia.org/wiki/Розорення_Києва_(1169)) (дата звернення: 01.07.2025).

² Батуринська трагедія // Велика українська енциклопедія : сайт. URL: https://vue.gov.ua/Батуринська_трагедія (дата звернення: 01.07.2025).

³ Захоплення Казані (1552) // Вікіпедія : віл. енцикл. URL: [https://uk.wikipedia.org/wiki/Захоплення_Казані_\(1552\)](https://uk.wikipedia.org/wiki/Захоплення_Казані_(1552)) (дата звернення: 01.07.2025).

ньому наказувалося призупинити видання значної частини книг, написаних «малоросійською», тобто українською мовою. Згідно з указом заборонялася публікація релігійних, навчальних та освітніх книг, однак дозволялася публікація художньої літератури¹. У 1876 р. російський імператор Олександр II видав Емський указ. Він був спрямований на витіснення української мови у багатьох сферах життя (церква, музика, театр, книгодрукування) й обмежував її лише побутовим ужитком².

Однак апогей системної жорстокості щодо України та українців пов'язується з періодом радянської комуністичної влади: «Червоний терор» щодо захоплення більшовиками УНР у 1918 р. і подальших роках (розстріляно до 5 тис. осіб)³; три сплановані голодомори в Україні у 1921–1923 рр., 1932–1933 рр. і 1946–1947 рр., визнані світовою спільнотою геноцидом Українського народу (за різними даними загинули від 4 до 14,8 млн осіб)⁴; розстріляне відродження щодо знищення до 30 тис. представників наукової і культурної еліти української нації у 1920–1930-х рр.⁵; Друга світова війна, в якій загинуло до 7 млн українців⁶ (у її початку винен безпосередньо СРСР на чолі з диктатором І. Сталіним, який у 1939 р. уклав з А. Гітлером пакт Молотова – Ріббентропа про розподіл сфер впливу в Європі); ГУЛАГ, де у 1934–1956 рр. було страчено до 1,7 млн людей, п'ята частина серед яких були українцями⁷ та, на жаль, багато іншого (депортації народів, включно кримських татар; концентраційні табори; каральна психіатрія; примусова колективізація; невідповідні людській гідності умови життя селян; дефіцит товарів; замороження і неповернення банківських депозитів громадян, що накопичувались десятиліттями, після розпаду СРСР).

¹ Валуєвський циркуляр // Вікіпедія : віл. енцикл. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Валуєвський_циркуляр (дата звернення: 01.07.2025).

² Емський указ // Вікіпедія : віл. енцикл. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Емський_указ (дата звернення: 01.07.2025).

³ Червоний терор // Вікіпедія : віл. енцикл. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Червоний_терор (дата звернення: 01.07.2025).

⁴ Голодомори в Україні // Вікіпедія : віл. енцикл. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Голодомори_в_Україні (дата звернення: 01.07.2025).

⁵ Розстріляне відродження // Чернігівська обласна універсальна наукова бібліотека імені Софії та Олександра Русових : сайт. 31.10.2022. URL: <https://libkor.com.ua/book-exhibition/362-rozstriljane-vidrozdzhennja> (дата звернення: 01.07.2025).

⁶ Втрати України в Другій Світовій війні // Вікіпедія : віл. енцикл. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Втрати_України_в_Другій_Світовій_війні (дата звернення: 01.07.2025).

⁷ ГУЛАГ // Вікіпедія : віл. енцикл. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/ГУЛАГ> (дата звернення: 30.01.2020/01.07.2025).

З урахуванням продемонстрованого системно-історичного параметра, беручи до уваги соціальні події сьогодення, можна сформулювати цілком обґрунтоване судження, що менталітет і психологія російського народу, загарбницькі дії рф проти України, недотримання укладених раніше з Україною міжнародно-правових угод, учинення нею тисяч воєнних злочинів проти мирного населення, порушення положень багатьох міжнародних конвенцій тощо зумовлені історично. Постійне прагнення рф до внутрішньої та зовнішньої агресії, наявність у цієї держави ознак фашизму і навіть нацизму (у контексті заперечення існування держави України, неприйняття української мови і культури, вбивств українців) є своєрідним національним кодом російської держави, запрограмованим століттями. Наразі цей код має назву «рашизм», тобто політична ідеологія та соціальна практика владного режиму росії кінця XX – початку XXI ст., що базується на ідеях «особливої цивілізаційної місії» росіян, «старшості братнього народу»; нетерпимості до елементів культури інших народів, що проживали в Російській імперії чи СРСР; ультра націоналізмі, використанні російського православ'я як моральної доктрини, геополітичних інструментах впливу, військовій силі стосовно країн, що входять до сфери впливу рф¹. На переконання І. Руценка, насправді рашизм є набагато віків старшим за фашизм, йому не потрібно копіювати системи Б. Муссоліні або А. Гітлера. І спільним у цих ідеологій є те, що всі ці системи виражають тоталітарний спосіб організації соціального життя [11, с. 273, 274]. Достатньо розгорнуту характеристику російському фашизму надав Ю. Орлов. Учений наголошує, що це явище має у своїй основі розгалужений метакомплекс чинників колективного безсвідомого, чільне місце в яких посідає патерналізм, істерії страху, неврози нав'язливих станів, ресентимент, ворожість до естетично розвинених культурних патернів [12, с. 246].

Наявність у державі-агресорі ідеології рашизму визнана і на офіційному рівні. Зокрема, у постанові парламенту «Про Заяву Верховної Ради України «Про використання політичним режимом російської федерації ідеології рашизму, засудження засад і практик рашизму як тоталітарних і людиноненавистницьких» виокремлено низку ознак рашизму й наголошено, що це нове суспільно-політичне явище і тоталітарна ідеологія ґрунтуються на традиціях російського шовінізму й імперіалізму, практиках комуністичного режиму СРСР та націонал-соціалізму (нацизму)².

¹ Рашизм // Вікіпедія : від. енцикл. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/Рашизм> (дата звернення: 01.07.2025).

² Про Заяву Верховної Ради України «Про використання політичним режимом російської федерації ідеології рашизму, засудження засад і практик

З урахуванням досить високої системної вірогідності майбутньої суспільно-політичної фрагментації рф можна здійснити відповідні оцінки впливу цієї обставини на стан злочинності в Україні. Зокрема, аналіз та узагальнення загального рівня кримінальних правопорушень в Україні у 2024 р. порівняно з 2021 р. дає підстави стверджувати, що цей показник за указаний період збільшився у понад півтора рази (321,4 тис. проти 492,5 тис. відповідно). При цьому зростання спостерігається і за низкою криміногенних маркерів, які вказують на істотний вплив війни на українське суспільство. Це передусім стосується таких кримінальних правопорушень: проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку (253 у 2021 р. проти 30,1 тис. у 2024 р.); військових (3 тис. у 2021 р. проти 93,9 тис. у 2024 р.); проти основ національної безпеки (520 у 2021 р. проти 6 тис. у 2024 р.); проти життя і здоров'я особи (33,6 тис. у 2021 р. проти 80 тис. у 2024 р.); учинених з використанням зброї і боєприпасів (720 у 2021 р. проти 17 тис. у 2024 р.)¹ тощо.

З наведених вище статистичних даних випливає, що можливе припинення існування рф як цілісної держави результе її ресурсну, людську та військову неспроможність у продовженні військової агресії проти України. Це природним чином призведе до істотного зменшення рівня зазначених кримінальних правопорушень, який зріс протягом періоду дії правового режиму воєнного стану у нашій державі. Водночас в Україні зберігається високий ризик збільшення рівня низки інших кримінальних правопорушень, на поширення яких вплине повоєнна соціально-економічна дестабілізація у вигляді безробіття, демобілізація сотень тисяч військовослужбовців Збройних Сил України, значних асигнувань на відбудову країни, незаконного та слабо контрольованого обігу вогнепальної зброї й вибухових речовин тощо. Ці криміногенні чинники здатні негативно позначитися на зростанні у повоєнний час низки видів кримінальних правопорушень: проти власності; насильницьких, зокрема домашнього насильства; вчинених із застосуванням вогнепальної зброї та вибухових речовин; учинених у стані алкогольного або наркотичного сп'яніння; у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної із наданням публічних послуг [13], тощо.

рашизму як тоталітарних і людиноненависницьких» : постанова Верховної Ради України від 02.05.2023 № 3078-IX // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3078-20> (дата звернення: 01.07.2025).

¹ Про зареєстровані кримінальні правопорушення та результати їх досудового розслідування // Офіс Генерального прокурора : офіц. сайт. URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-zareyestrovani-kriminalni-pravoporushennya-ta-rezultati-yih-dosudovogo-rozsliduvannya-2> (дата звернення: 01.07.2025).

Висновки

На підставі проведеного дослідження можемо зробити низку висновків.

1. Системний підхід як загальнонаукова методологія зайвий раз довів свою придатність щодо можливості застосування під час вирішення важливих соціальних проблем.

2. Росія як держава-агресор є складною соціальною системою.

3. Оскільки рф є системним утворенням, то не відповідає багатом системним вимогам, що вказує на ймовірність її майбутньої фрагментації на декілька незалежних держав. Реальність настання цього соціального результату корелює з успіхами України на фронті й злагодженості дій колективного Заходу у протидії експансіоністській політиці рф.

4. Війна росії проти України є не причиною, а наслідком багатовікової агресивної державної політики щодо захоплення нових територій і підкорення інших народів.

5. Сучасна ідеологія рашизму спрямована на знищення української державності та поневолення Українського народу.

6. Ступінь криміногенності українського суспільства, поширення багатьох кримінальних правопорушень, сталість соціально-економічного розвитку України залежать від тривалості російсько-української війни, а також від факту подальшого існування рф як цілісної держави.

7. Потенційна суспільно-політична фрагментація росії результує зменшення рівня та поширеності в Україні низки кримінальних правопорушень: проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку; військових; проти основ національної безпеки; проти життя і здоров'я особи; учинених з використанням зброї і боєприпасів та деяких інших.

Список бібліографічних посилань: 1. Прокопенко Т. О. Теорія систем і системний аналіз : навч. посіб. Черкаси : ЧДТУ, 2019. 139 с. 2. Методологія наукових досліджень : навч. посіб. / уклад.: І. М. Астрелін, І. В. Косогіна, С. О. Кириї. Київ : КІП ім. Ігоря Сікорського, 2021. 121 с. 3. Левантович О. Більше, ніж теорія: як наука про комплексність впливає на наше життя // Український католицький університет : сайт. 02.05.2018. URL: <https://ucu.edu.ua/news/bilshe-nizh-teoriya-yak-nauka-pro-kompleksnist-vplyvaye-na-nashe-zhyttya/> (дата звернення: 01.05.2025). 4. Орлова Ю. Як українці забили останній цвях у домовину СРСР: неможлива історія, що стала можливою // LB.ua : сайт. 27.12.2023. URL: https://lb.ua/blog/yulia_olrova/590924_yak_ukraintsi_zabili_ostanniy_tsv_yah.html (дата звернення: 15.02.2025). 5. Hébert-Dufresne L., Allard A., Garland J., Hobson E. A., Zaman L. The path of complexity. *NPJ Complexity*. 2024. Vol. 1. DOI: <https://doi.org/10.1038/s44260-024-00004-0>.

- 6.** Нежурбіда С. Етіологія злочину: теорії, аналіз, результат : монографія. Чернівці : Друк Арт, 2013. 432 с. **7.** Бовсуновська К. Путін зізнався, скільки санкцій було введено проти Росії // УНІАН : сайт. 18.03.2025. URL: <https://www.unian.ua/world/sankciji-proti-rf-putin-nazvav-kilkist-obmezhen-shchodo-rosiji-12949722.html> (дата звернення: 05.05.2025). **8.** Ільченко Л. Економічний колапс та розпад: у Європарламенті спрощували майбутнє Росії // ZN,UA : сайт. 15.01.2023. URL: <https://zn.ua/ukr/ECONOMICS/ekonomichnij-kolaps-ta-rozpad-u-jevroparlamentisprohnozuvali-majbutnje-rosiji.html> (дата звернення: 01.05.2025). **9.** Азаді Р. Сценарії майбутнього Росії: від зміцнення режиму Путіна до повного розпаду // Український тиждень : сайт. 06.02.2024. URL: <https://tyzhden.ua/stsenarii-majbutnoho-rosii-vid-zmitsnennia-rezhimu-putina-do-povnoho-rozpadu/> (дата звернення: 01.05.2025). **10.** Löjdquist F. The Need for Taking the Strategic Initiative Towards Russia. *SCEEUS Report*. 2024. No. 11. URL: <https://sceeus.se/en/publications/the-need-for-taking-the-strategic-initiative-towards-russia-an-outline-for-a-policy-to-contain-constrain-and-counter-russian-antagonistic-behaviour/> (дата звернення: 01.05.2025). **11.** Рущенко І. П. Ідеологія рашизму : монографія. Харків : ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2023. 276 с. **12.** Орлов Ю. В. Злочинність і протидія їй в умовах війни: кримінально-правовий та кримінологічний виміри : монографія. Харків : Право, 2023. 252 с. **13.** Колодязний М. Г. Метаморфози злочинності в Україні під час війни та у повоєнний період // Злочинність в Україні: сучасний стан та погляд у майбутнє : матеріали заоч. наук.-практ. круглого столу (м. Харків, 6 трав. 2025 р.) / уклад. А. В. Калініна. Харків : Право, 2025. С. 64–68.

Надійшла до редколегії 25.07.2025

Прийнята до опублікування 30.08.2025

Kolodyazhny M. G. The Forecasted Future of the Aggressor State as a Complex Social System and the Impact of Its Continued Existence on the State of Crime in Ukraine

Based on the application of a systemic approach, an attempt has been made to forecast the future of the russian federation. The systemic approach is characterised as a general scientific methodology of cognition. A number of systemic requirements (parameters) have been identified that any system, in particular a social system, must meet: systemic-elementary, systemic-structural, systemic-resource, systemic-integration, systemic-communication, and systemic-historical. The content of each of these systemic requirements has been clarified.

Arguments are presented in favour of recognising modern russia as a complex social system with the characteristics of an empire. Using the example of russia as a complex social system, its compliance with systemic requirements is revealed. Assumptions are made about the future of the russian federation, consistent with the results of several studies by international and domestic analytical centres and individual experts. Particular emphasis is placed on the systemic-historical requirement of a systemic approach. On this basis, a retrospective

analysis is carried out to substantiate the thesis about the historical determinism of the russian state's predisposition to aggression towards other countries and its manifestation towards its own people. The centuries-old orientation of russia towards the destruction of Ukrainian statehood, as well as the national, linguistic and cultural identity and uniqueness of the Ukrainian people, is substantiated. Rashism is defined as a contemporary russian ideology that combines elements of fascism and nazism. Arguments are presented in favour of the assertion that the state of criminal illegality, as well as the trends in the spread and patterns of crime in Ukraine, depend on the duration of the Russian-Ukrainian war. It is noted that the nature of crime in Ukraine is also influenced by the very fact of the continued existence of the russian state as an integral and stable social system.

Keywords: russian federation, aggressor state, future scenarios, rashism, fascism, systemic approach, systemic requirements, crime, criminal offences.

